

Литературно-езикова игра с нонсенсово стихотворение

Мира Душкова

*Преводът е окончателният акт на разбиране.
А. Мангел*

Word play with nonsense poem: *The paper presents the implementation of the word play during the seminars from the course „Children and Teenage Literature“. The task of the play is to transform the famous nonsense poem „Jabberwocky“ from „Alice through the Looking Glass“ by Lewis Carroll.*

Key words: *course „Children and Teenage Literature“, seminars, word play, interactivity, nonsense, improvisation, experiment, students*

ВЪВЕДЕНИЕ

В семинарните занятия по дисциплината „Литература за деца и юноши“ под формата на литературно-езикова игра беше включено ново интерактивно упражнение, свързано с темата „Литературата на нонсенса“. От 2011 до 2013 г. в провеждането на играта участваха три курса от специалност „Български език и история“ (редовно обучение, II курс) и един курс от специалност „Предучилищна и начална педагогика“ (заочно обучение, IV курс). Материал на играта е стихотворението „Джаберуоки“ от „Алиса в огледалния свят“. Литературно-езиковата игра има практически и образователни цели. Практически цели: да се разнообрази провеждането на учебните занятия, да се повишат интересът мотивацията и активността на студентите, в обучението да се включи литературно-езиковата игра като интерактивен метод, да се наблюдава езиковия и граматическия усет на студентите. Образователната цел е свързана с активиране и провокиране на творческото въображение на студентите, с поощряване на импровизацията и експеримента. Литературно-езиковата игра носи отчетлив експериментален характер.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Както всяка игра, така и тази има своите правила. Студентите се разделят на малки екипи по 3–4 души. Работата в групи е удобно решение за провеждане на семинарните занятия, тъй като учебният процес се ритмизира и се създават условия за формиране на състезателен дух.

Изяснява се понятието нонсенс¹. Терминологично Елка Константинова го извежда по следния начин: „В екзистенциален смисъл нонсенсът или безсмислицата се свързва с възгледа за безсмислието на живота; в психологията – с особеността на човешкото мислене да търси зад всеки смисъл безсмислие, а в естетически – с играта на думи, с каламбура или с играта на представи. Нонсенсът отговаря на игровото детско съзнание и затова най-често се среща в изкуството за деца“ [1].

На всеки екип се раздава екземпляр от стихотворението „Джаберуоки“ – един от класическите примери за нонсенс. Текстът се чете на глас, за да се открият добре нонсенсовите думи:

*Бе сгладне и честлинните комбурси
тарляха се и сгрецаха във плите;
съвсем окласни бяха тук шурпите
и отма равапсатваха прасурси. [2]*

Обръща се внимание, че „Джаберуоки“ представлява „лексическа безсмислица, вкарана в рамка от ясни граматически форми, които сами по себе си са значими“ [3],

¹ Нонсенс – от фр. non-sens, англ. nonsense – фраза, лишена от смисъл; безсмислие.

но все пак не трябва и да се забравя, че става дума и за „граматика на фантазията“. Всички заедно – преподавател и студенти – коментираме формалните характеристики на стихотворението и всеки споделя предложенията си каква част на речта/ на изречението е съответната нонсенса дума, изясняват се формалните граматически характеристики на думите. Например: *бе – глагол, мин. св. вр., 3 л. ед. ч., сладне – наречие, и – съчинителен съюз, честлинните – прилагателно, мн. ч., членувано, комбурси – същ. нар. им., мн. ч. и прочие*. Отбелязва се, че в стихотворението са използвани съседна и обхватна рими (*плите–щурпите, комбурси–прасурси*). Обявява се задачата: за двадесет минути всеки екип да „преведе“ стихотворението на български език.

Въпреки че задачата се оказва трудна за студентите, те работят активно, с видимо удоволствие и с повишено настроение. След изтичане на определеното време всеки екип чете на глас своя вариант. Заедно коментираме сполуките и несполуките им. Ето какви са „преводите“ на всички студентски екипи, участващи в играта (вариантите са номерирани за улеснение на следващите коментари):

1.

*Бе рано и красивите лъчи
търкаляха се и се веселяха из небесата;
съвсем прекрасни бяха тук птиците
и те огласяха нивята.*

2.

*Бе пладне и мръсни конете
търкаляха се и щехеха в плевнята,
съвсем безгласни бяха тук щурците
и така развеселяваха гъските.*

3.

*Бе пладне и житените ниви
се осяха с трудовите хора:
изкласилите стръкове бяха като подивели
и с нетърпение чакаха да бъдат поощрени.*

4.

*Бе пладне и звънливите камбани
се търкулнаха и зазвъняха в далечините.
Съвсем заглъхнали бяха тук тълпите
и изведнъж запяха песента.*

5.

*Бе пладне и често звуците
се търкаляха и скърцаха в полетата:
съвсем гласни бяха тук щурците
и веднага разгласяваха новината.*

6.

*Бе пладне и светлите лъчи
се отразяваха и огряваха планината,
съвсем лъчезарни бяха тук щурците
и навсякъде разпръсваха песни.*

7.

*Бе пладне и многобройните девойки
въргаляха се и развяваха полите.
Съвсем безгласни бяха тук тълпите
и от там иззрацаха целувки.*

8.

*Бе пладне и мързеливите студенти
пиеха и правеха си джамбурето;
съвсем заляни бяха тук, горките
и веднага запалиха си те главите.*

9.

*Бе пладне и честните комунисти
тълпеха и съзерцаваха в полята.
Съвсем оглушителни бяха тук щурците
и веднага се чува песни.*

Видно е, че в тематично отношение вариантите са разнообразни. Най-общо могат да се разделят на две: преобладаващи пасторални словесни картини и теми, свързани със съвременността. От тук идва и различието в тона на вариантите: лиричен и сатирично-комичен, като в някои от „преводите“ тонът е лирико-сатиричен (2, 8, 9). Нонсенсовите стихове са „преведени“ на прозрачен език, в който няма неясноти, липсват и поетически фигури. Тази тенденция се наблюдава във всички варианти. Още тук може да се заключи, че – макар и неосъзнато – студентите се насочват към възможно най-ясния, еднозначния смисъл на думите, с което се противопоставят на абсурдистката, алогичната страна на стихотворението-основа. Обучаемите „нормализират“ хаоса на нонсенсовия текст, ограждат го с нови езикови и семантични правила. Сатиричните нотки от предложените варианти съответстват на „забавността“ на играта – един от основните ѝ елементи, изведени от Хьойзинха в

книгата му „Homo ludens“ [4]. Едновременно с това се „разбулва“ и комичният характер, присъщ на нонсенса.

Най-трудната част се оказва римуването, но това не е изненадващо, тъй като сполучливото сътворяване на рими е висш пилотаж дори и за професионалните преводачи. Само три от екипите успяват да римуват, като използват прости римни образувания: *небесата–нивята* (1), *полите–тълпите* (7), *горките–главите* (8). Вместо комбинацията от съседна и обхватна рима, използвана в „Джебъруоки“, студентите прилагат само по един вид рима в своите варианти – кръстосана (1) и съседна (7, 8).

Мирослав Янакиев пише по повод „зад-умните“ стихове („заумные стихи“) на футуриста Велемир Хлебников: „Стихът не може да бъде „освободен“ от речевостта си, която твърдото тяло – от геометрическата си форма. Щом се състои от говорни звукове, щом материята му е говорна, той винаги ще напомня на възприемащия за някакви мисли, тъй като говорните звукове и звукосъчетания са за съзнанието на възприемащия винаги някакви морфемни [5]². Тези наблюдения могат да бъдат отнесени и към нонсенса и като доказателство ще бъдат изведени как е „морфемизирана“ (по термина на М. Янакиев)³ всяка една нонсенсна дума⁴:

бе – бе (9)
сгладне – рано, пладне (8)
и – и (9)
честлините – красивите, често, мръсни, светлите, житените, многобройните, звънливите, мързеливите, честните
комбурси – лъчи (2), *конете, ниви, камбани, звуците, девойки, студенти*
тарляха се – търкаляха се/ се търкаляха (3), *се търкулнаха, се осяха, се отразяваха, въргаляха се, пиеха, тъпееха*
и – и (8), с
серецаха – се веселяха, цвилеха, трудовите, зазвъняха, скърцаха, огряваха, развяваха, правеха си, съзерецаваха
във – из, в (4), Ø (4)
плите – небесата, плевнята, хора, далечините, полетата/ полята, планината, полите, джамбурето
съвсем – съвсем (8), *изкласилите*
окласни – прекрасни, безгласни, стръкове, заглъхнали, гласни, лъчезарни, безгласни, заляни, оглушителни
бяха – бяха (9)
тук – тук (8), *като*
щурпите – птиците, щурците (4), *подивели, тълпите* (2), *горките*
и – и (9)
отма – те, така, с, изведнъж, веднага (3), *навсякъде, от равапсатваха – огласяха, развеселяваха, нетърпение, чакаха да бъдат, запяха, разгласяваха, разпръсваха, изпращаха, запалиха си, се чува*
прасурси – нивята, гъските, поощрени, песента, новината, песни (2), *целувки, те главите*.

Интересно е, че във всички варианти (с изключение на 1) нонсенсовата дума *сгладне* е морфемизирана като *пладне*. Във вариант 1 е предадена като *рано*, което също е наречие за време. Подобно единомислие се наблюдава и с думите *търляха*

² За връзката между нонсенса и заума виж също и: Попов, Ю. Нонсенси, заум, абсурд... – В: Поетика на нонсенса. С., 1991, с. 34-48.

³ Коментирайки В. Хлебников, М. Янакиев пише: „за стихознанието е достатъчно да се знае само, че говорните звукове, като материя на стиховете творби, винаги (независимо от волята на твореца) са не само фонологизувани, т. е. отнесени към фонетичната система на някой определен език, но и морфологизувани, т. е. отнесени и към морфемите, функциониращи в този език“ [6].

⁴ В скоби се дава честотната употреба на съответната част на речта, а знакът Ø е означен като липса на думата.

се (морфемизирана като *търкаляха се, се търкаляха, се търкулнаха*) и *щурпите* (в четири от вариантите се използва думата *щурците*). И в трите случая студентите морфемизират думите според близкото им, паронимно звучене *сгладне–пладне, търляха се–търкаляха се (се търкаляха, се търкулнаха), щурпите–щурците*. Формално и нонсенсните думи, и морфемизираните думи принадлежат към една и съща граматическа категория (съответно – *наречие, глагол, съществително име*).

Нонсенсовите думи от „Джаберуоки“, които съответстват на реални български думи, почти във всички случаи се запазват същите – *бе, и, съвсем, бяха, тук* (изключение прави предлогът *във*). Очевидно тук се включва езиковата инерция при употреба на думите.

Най-голяма е групата на нонсенсови думи, при които липсва „съответствие“ в българския език или нямаме случай с пароними. Затова свободата за морфемизиране тук е най-голяма и – съответно – „преведените“ думи представляват широк спектър на езикова рефлексия. Въпреки че в по-голямата част от случаите студентите се придържат към формалната граматическа страна на думите (*сверцваха* – глагол, мн. ч. мин. св. вр.; *прасурси* – същ. им., мн.ч. и т. н.), по-важна се оказва семантиката им. В случая нонсенсните думи се явяват езикови знаци, които се запълват с нов смисъл.

„Тъкмо в превода невинността, изгубена след първия прочит, е възстановена под друг облик, тъй като читателят за пореден път се изправя пред нов текст и нова загадка, която чака да бъде разбулена. Това е неизбежният парадокс на превода и същевременно неговата ценност“, пише Алберто Мангел [7]. Подобно наблюдение се оказва валидно и за нашата литературно-езикова игра. В случая „загадката“ се крие в разбулване тайната на безсмислието и в създаването на нови сюжети. Вижда се, че възможните варианти за морфемизиране на стихотворението „Джаберуоки“ са **n** брой, колкото са участниците в играта. Помолени да споделят какво според тях е *Джаберуоки*, студентите предполагат: *Голямата стъпка, Черна мечка гризли, Чубака, Звяр със страшен огнен поглед, Лошото джудже, Лоша черта от човешкия характер, Чудовището, Звярът*. Трябва да се отбележи, че асоциациите с името не отговарят на съдържанието на морфологизирания поетичен вариант. Заглавието на стихотворението и самото стихотворение функционират като две различни реалности, несвързани една с друга.

При всяка игра от значение е не толкова резултатът, колкото самият процес, затова при настоящия коментар вниманието не е фокусирано върху художествените несъвършенства на поетичните варианти. Те се дължат както на факта, че студентите не се занимават с писане на поетични текстове и нямат афинитет към поезията, така и поради причина, че не им се предоставя време за предварителна подготовка. Самата литературно-езикова игра е ограничена в своето времетраене и обучаемите нямат възможност дълго да обмислят текстовете си или да ги поправят. По предварителен замисъл играта залага повече на импровизацията и на интерпретацията и няма очаквания за написване на поетически шедевори.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Литературно-езиковата игра, свързана с морфемизирането на нонсенсово стихотворение, постигна своите цели. С помощта на играта като интерактивен метод се „разчупи“ провеждането на семинарните занятия. Бе провокиран интересът на студентите, които вложиха изобретателност, творчество и въображение в изпълнение на поставената задача. Те проявиха свободно отношение към римуването. В техните поетични варианти се наблюдават три различни езикови рефлексии: морфемизиране на „нонсенсна“ дума с близкозвучаща дума; буквално пренасяне на думи, които имат съответствие в българския език, породено от силата на езиковия автоматизъм и накрая – свободно заместване и комбиниране на думи.

Въпреки различието на варианти в тематично и интонационно отношение, във всеки от тях се наблюдават описаните тенденции.

Проведената литературно-езикова игра би могла да бъде полезна на студентите в бъдещата им работа с ученици (независимо от тяхната възраст). Дипломиралите се студенти могат да я използват в преподавателската си практика в часовете по литература – директно или като създадат собствен модел на аналогични игри.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Константинова, Е. Нонсенсът в литературата. – В: Поетика на нонсенса. С., 1991, с. 6.

[2] Карол, Л. Алиса в огледалния свят. С., 1977, с. 120, прев. Ст. Гечев.

[3] Махон, М. Нонсенсът у Луис Карол. – В: Поетика на нонсенса. С., 1991, с. 77.

[4] Хьойзинха, Й. Homo ludens. С., 2000.

[5] Янакиев, М. Българско стихознание. С., 1960, с. 12.

[6] Пак там, с. 16.

[7] Мангел, А. История на четенето. С., 2004, с. 258.

За контакти:

Гл. ас. д-р Мира Живодарева Душкова, Катедра „Български език, литература и изкуство“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 082/888-612, e-mail: mdushkova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.